

Agnieszka Chołodecka
Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

Gospodarka oparta na wiedzy w nowym paradygmacie rozwoju

Streszczenie. Dynamiczne zjawiska w organizacji gospodarki światowej doprowadziły do zmiany paradygmatu rozwojowego, polegającej na przejściu z gospodarki przemysłowej do gospodarki informacyjnej – gospodarki opartej na wiedzy – gospodarki kreatywnej. W miejsce gospodarki skali (*economies of scale*) powstała gospodarka zorientowana na określone zadania (*economies of scope*). Nowa gospodarka opiera się na założeniach, że wiedza przekształca się w stymulator rozwoju gospodarki i staje się czynnikiem sprzężeniowym współczesnego rozwoju społeczno-gospodarczego. Jest ona ważnym elementem infrastruktury gospodarczej i procesów rynkowych, a uczenie się jest procesem posiadania wiedzy, który daje możliwość współuczestniczenia w ciągle globalizującym się świecie. W nowym paradygmacie rozwoju wiedza została zaliczona do czynników produkcji, który dokonał przewartościowania pozostałych. Specyficzność wiedzy jako czynnika powoduje, że nie podlega ona wszystkim prawom ekonomii. Stąd w gospodarce światowej następuje systematyczna ewolucja w kierunku gospodarki opartej na wiedzy, gdyż jej przepływ nie napotyka na takie bariery, jak dobra fizyczne i tradycyjne usługi.

Słowa kluczowe: gospodarka oparta na wiedzy, gospodarka kreatywna, nowy paradygmat rozwoju

Wstęp

Współczesne realia społeczno-gospodarcze cechuje wzrost popytu na wiedzę w jej różnych postaciach. Umiejętność korzystania z niej w kontekście kształtowania rozwoju odbywa się w pewnych warunkach i w ramach określonych procedur. Bardzo często zgodność jej zastosowania wymaga specyficznych, a czasem

specjalistycznych rozwiązań dostosowujących je do funkcjonującego systemu prawnego, a przede wszystkim stanowi ona dobro komplementarne w rozwijaniu interpretacji przepisów prawa. Wiedza nie powinna być dobrem rzadkim, lecz impulsem dla grupowego podejmowania działań służących poprawie życia społecznego i gospodarczego. Coraz częściej wysuwana jest teza, że wchodzimy w nową erę gospodarki, zwanej gospodarką opartą na wiedzy – gospodarką kreatywną, w ramach której nowym czynnikiem produkcji staje się zasób niematerialny (wiedza, kreatywność). Ta nowa era nabiera szczególnego znaczenia w ramach procesu globalizacji, bowiem to globalizacja umożliwia rozprzestrzenianie się wiedzy wraz z procesem otwierania rynków. W konsekwencji następuje silniejszy przepływ nie tylko dóbr i usług, kapitału i osób, ale także idei i innowacji społecznych. Jednocześnie podkreślenia wymaga fakt, że rozwój gospodarki opartej na wiedzy (GOW) jest silnie uzależniony od przestrzennej koncentracji infrastruktury edukacyjnej, badawczej i przemysłowej. W przeciwieństwie jednak do zasobów materialnych wiedza jest rozproszona, zmienna i stanowi bazę firmowej własności¹.

Celem artykułu jest przedstawienie znaczenia gospodarki opartej na wiedzy/gospodarki kreatywnej w kontekście kształtowania się nowego paradygmatu rozwoju. W artykule zastosowano głównie metodę opisową.

1. Kształtowanie się gospodarki opartej na wiedzy

Historia tworzenia gospodarki opartej na wiedzy (GOW) sięga II wojny światowej. Proces ten był efektem współzależności równocześnie występujących procesów: rewolucji technologicznej bazującej na technologiach informatycznych, kształtowania się gospodarki globalnej oraz zmiany paradygmatu rozwojowego, związanego z przechodzeniem z gospodarki przemysłowej do gospodarki opartej na wiedzy.

Stanisław Korenik jako podstawy tych zmian uznaje wpływ postępu technicznego na kumulatywny dostęp do wiedzy i informacji, formowanie się gospodarki globalnej oraz zmianę paradygmatu rozwoju, polegającą na przechodzeniu od fordyzmu do postfordyzmu.

Koncepcja gospodarki opartej na wiedzy (*knowledge-based*), zwana inaczej gospodarką napędzaną wiedzą (*knowledge-driven economy*) jako nowego paradygmatu gospodarowania, oparta jest na wyróżnikach, do których zalicza się: akcelerację tworzenia wiedzy, wzrost znaczenia kapitału niematerialnego, innowacyjność jako działalność priorytetowa i rewolucję w zasobach wiedzy².

¹ M. Leszczyński, *Wiedza czynnikiem rozwoju regionu*, w: *Gospodarka lokalna i regionalna – wybrane aspekty*, red. R.P. Dziekański, A. Pawlik, Wyd. Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego im. J. Kochanowskiego w Kielcach, Kielce 2011, s. 133.

² S. Korenik, *Globalizacja i gospodarka oparta na wiedzy a nowa przestrzeń gospodarcza*, w: *Kryzys finansowy a programowanie rozwoju jednostek przestrzennych*, red. S. Korenik, A. Mempel-Snieżyk, Wyd. UE we Wrocławiu, Wrocław 2013, s. 167-168.

Gospodarka oparta na wiedzy nazywana jest często „nową gospodarką” (*new economy*) i można ją traktować jako gospodarkę rynkową, w której wzrost gospodarczy oraz zmiany strukturalne są wynikiem postępu technologicznego przede wszystkim w sferze technologii informatycznych i telekomunikacyjnych, a także w innych dziedzinach gospodarowania.

Istnieje wiele definicji gospodarki opartej na wiedzy. W 2001 r. Bank Światowy i OECD określiły tego rodzaju gospodarkę jako taką,

gdzie wiedza jest tworzona, zdobywana, transmitowana i użyta efektywnie przez przedsiębiorstwa, organizacje, jednostki i wspólnoty. Nie jest wąska, skupiona na przemysłach zaawansowanych, ale raczej prezentuje ramy dla analizowania zakresu opcji politycznych w edukacji, infrastrukturze i systemach innowacji, które mogą zapoczątkować gospodarkę wiedzy³.

Oznacza to, że GOW stanowi typ gospodarki, której kształtowanie i rozwój dokonuje się pod dominującym wpływem nauki.

W ujęciu Stanisława Korenika:

Mianem gospodarki opartej na wiedzy określa się także gospodarkę przełomu XX i XXI wieku. Jest to nowy model gospodarki, w której za decydujący zasób wytwórczy uznaje się jak wspomniano wcześniej – wiedzę. GOW opiera się na pełniejszym wykorzystaniu zasobów wiedzy i innowacyjności oraz rozwoju technologii, dotyczącej przede wszystkim szybkiego i taniego dostępu do informacji⁴.

Według Andrzeja Pawlika w skali makroekonomicznej GOW:

cechuje się szybkim rozwojem tych dziedzin gospodarki, które związane są z przetwarzaniem informacji i rozwojem nauki, głównie gałęzi przemysłu zaliczanych do tzw. wysokiej techniki oraz usług społeczeństwa informatycznego. Natomiast w skali mikroekonomicznej gospodarka oparta na wiedzy to taka, w której źródłem przewagi konkurencyjnej większości przedsiębiorstw są przedsięwzięcia wiedzochłonne⁵.

Zdaniem ekspertów Banku Światowego istnieją cztery istotne warunki, by kraj mógł uczestniczyć w GOW⁶:

- środowisko instytucjonalne i gospodarcze umożliwiające swobodny przepływ wiedzy, inwestycje w technologie informatyczne i komunikacyjne (ICT), zachęcające do rozwijania przedsiębiorczości,
- ludność wykształcona i posiadająca umiejętności w zakresie tworzenia i wykorzystania wiedzy,

³ K. Miszczak, *Teoretyczne zagadnienia rozwoju gospodarki opartej na wiedzy i sektora ICT w aspekcie przestrzennym*, „Biblioteka Regionalisty” 2012, nr 12, red. N. Derlukiewicz, S. Korenik, Wyd. UE we Wrocławiu, Wrocław 2012, s. 104-105.

⁴ S. Korenik, *Współczesne koncepcje przestrzennego rozwoju gospodarki i społeczeństwa*, Wyd. UE we Wrocławiu, Wrocław 2010, s. 25.

⁵ A. Pawlik, *Potencjał innowacyjny w rozwoju regionalnym*, Wyd. Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, Kielce 2012, s. 75-76.

⁶ *Ibidem*, s. 76.

– dynamiczna struktura informacyjna, od radia do Internetu, ułatwiająca efektywne komunikowanie się, rozpowszechnianie i przetwarzanie informacji,
– sieć ośrodków badawczych, uniwersytetów, zespołów doradczych, przedsiębiorstw prywatnych oraz grup społecznych stworzona w celu wykorzystania rosnących zasobów wiedzy globalnej, jej asymilacji i adaptacji do lokalnych potrzeb i tworzenia wiedzy.

Według tych samych ekspertów filarami gospodarki opartej na wiedzy są:

- innowacyjność,
- edukacja,
- otoczenie instytucjonalne i biznesowe,
- system informacyjno-komunikacyjny,
- zarządzanie wiedzą w organizacji,
- uwzględnienie uwarunkowań regionalnych.

We współczesnych realiach coraz częściej mówi się o gospodarowaniu wiedzą. W pojęciu tym można wyróżnić co najmniej cztery interpretacje jego treści⁷:

1. Gospodarka oparta na wiedzy stanowi tę sferę lub typ gospodarki, w którym rozwój dokonuje się pod dominującym wpływem nauki lub wiedzy naukowej przeważającym nad innymi czynnikami.

2. Gospodarką opartą na wiedzy jest ta część gospodarki, którą wyznacza wiedza technologiczna oraz oparte na niej innowacje, mogące być wykorzystane w produkcji dóbr i usług. Szczególną rolę przypisuje się tutaj innowacjom informacyjno-telekomunikacyjnym (ICT).

3. Gospodarkę opartą na wiedzy tworzą nie tylko oddziaływania innowacyjne, lecz także procesy uczenia się i kształcenia podmiotów gospodarowania, zarówno przygotowawcze, jak i odbywające się w toku działalności gospodarczej. Z punktu widzenia kształcenia gospodarka oparta na wiedzy ma stanowić gospodarkę ludzi „uczących się” (na tych założeniach oparte jest pojęcie kapitału ludzkiego).

4. Gospodarkę opartą na wiedzy cechują oprócz innowacyjności i kształcenia także uwarunkowania organizacyjno-instytucjonalne działalności gospodarczej, które skutecznie oddziałują na absorpcję wiedzy, innowacji i konkurencyjność gospodarki. Dotyczy to też sfery społecznej, w tym zwłaszcza tworzenia kapitału społecznego oraz prowadzenia odpowiedniej polityki naukowej państwa.

Na podstawie powyższego w tabeli 1 został przedstawiony charakter przedmiotowy GOW, wyznaczający te jej swoiste właściwości, które na skutek dominującego oddziaływania wiedzy naukowej na gospodarkę wyróżniają sferę jego działania i nadają jej pewną odrębność.

⁷ Z. Chojnicki, T. Czyż, *Aspekty regionalne w gospodarce opartej na wiedzy w Polsce*, Bogucki Wyd. Nauk., Poznań 2006, s. 18-19.

Tabela 1. Charakter przedmiotowy gospodarki opartej na wiedzy

Właściwości	Gospodarka oparta na wiedzy (GOW)
Zakres działalności	Obejmuje tę część gospodarki, która kształtuje i rozwija się pod dominującym wpływem nauki. W węższym ujęciu do GOW zalicza się: 1) nowe gałęzie gospodarki produkujące dobra i usługi wykorzystujące technologie informacyjno-telekomunikacyjne (ICT); chodzi tu zarówno o urządzenia techniczne (<i>hardware</i>), jak i programy (<i>software</i>), w tym urządzenia techniczno-cywilizacyjne (np. telefonia bezprzewodowa) i usługowe (np. handel elektroniczny); 2) tradycyjne gałęzie przemysłu produkujące nowe lub znacznie ulepszone produkty, takie jak przemysł farmaceutyczny i chemiczny, lotniczy, samochodowy, maszynowy, górniczy i energetyczny. W odniesieniu do tradycyjnych gałęzi przemysłu tylko część ich produkcji kwalifikuje się do GOW i ustalenie tego operacyjnie w badaniach statystycznych, a zwłaszcza regionalnych, wymaga wprowadzenia dodatkowych kryteriów, np. kwalifikacji siły roboczej.
Specyfika organizacji funkcjonalnej	Przejawia się przede wszystkim w pewnych właściwościach charakteru i funkcjonowania przedsiębiorstw jako podstawowych składników GOW. W badaniach nad GOW do właściwości tych zalicza się: prowadzenie działalności produkcyjnej i usługowej o charakterze innowacyjnym i znaczący udział wszelkich koncernów w wytwarzaniu wiedzy innowacyjnej i innowacji technologicznych wykorzystywanych w produkcji oraz szkoleniu kadr. Znaczna część wiedzy wytwarzanej przez przedsiębiorstwa ma postać milcząca, a szkolenie jest procesem ciągłym, nieodzownym do wprowadzenia innowacji. Obok umiejętności wytwarzania wiedzy przedsiębiorstwa GOW muszą mieć zdolność do pozyskiwania wiedzy ze źródeł zewnętrznych i jej adaptowania do swoich celów. Uważa się, że przedsiębiorstwa GOW cechuje wysoki poziom elastyczności organizacji produkcji, a głównymi cechami tej organizacji są: zarządzanie strategiczne, zaopatrzenie typu <i>just in time</i> , powszechna kontrola jakości, zespołowe wykonywanie zadań i decentralizacja zarządzania. Szczególną rolę pełni tzw. elastyczność dynamiczna.
Formy organizacji przestrzennej	Podstawowymi formami struktury przestrzennej występowania GOW są: przestrzenne układy rozmieszczenia przedsiębiorstw i ich organizacja przestrzenno-terytorialna. Przestrzenne układy GOW występują w postaci lokalizacji poszczególnych przedsiębiorstw i ich skupisk. Przesuwa się ona od lokalizacji indywidualnych przedsiębiorstw do badania różnego typu skupisk przestrzennych działalności gospodarczych. Obok tradycyjnych koncepcji aglomeracji wprowadzone zostały nowe pojęcia, takie jak: grona (klastry), sieci, środowiska innowacyjne i inne. Układy te wchodzą w obręb problematyki GOW przez ich aspekty innowacyjne oraz związki z rolą kapitału ludzkiego. Sieci przedsiębiorstw są efektywnymi składnikami GOW. Makrostrukturę przestrzenną tworzą układy terytorialne, a zwłaszcza regionalne. Mimo rosnącej roli globalności i powstawania ponadpaństwowych systemów gospodarki podstawowymi jednostkami strukturyzacji i rozwoju gospodarczego są państwa i regiony jako ich podsystemy terytorialne.

Badania nad rolą GOW	Przyjmuje się, że udział GOW w przemianach gospodarki jest głównym czynnikiem rozwoju. Oddziaływanie to dotyczy nie tylko produktywności i korzyści, jakie przynosi działalność gospodarcza, która dokonuje się w obrębie GOW, lecz także zwiększenia efektywności i rozwoju innych sektorów i gałęzi gospodarki. GOW pełni rolę katalizatora przemian i wzrostu produktywności całej gospodarki. Rozpatrując wpływ GOW na przemiany gospodarki krajów i regionów, należy uwzględnić szereg uwarunkowań, w jakich dokonują się te oddziaływania, a które obejmują różne czynniki o charakterze ekonomicznym, organizacyjno-instytucjonalnym, politycznym i społecznym. Kraje najwyżej rozwinięte cechuje wysoki poziom i udział GOW, co jest rezultatem rozbudowy sektora produkcyjnego i usługowego, właściwego dla GOW, w oparciu o własne źródła postępu technologicznego, a zwłaszcza ICT, kapitał ludzki oraz sprzyjające tym procesom warunki organizacyjno-instytucjonalne. Sektory te dynamizują postęp w innych gałęziach gospodarki, rozszerzając zasięg nowoczesnej gospodarki i podnosząc wartość produkowanych dóbr i usług oraz ich konkurencyjność na rynku światowym. Kraje słabo rozwinięte gospodarczo lub rozwijające się cechuje niski poziom GOW i jej oddziaływania na gospodarkę. Jest to skutek splotu szeregu czynników, wśród których do najważniejszych zaliczyć należy: długoletnią stagnację w zakresie innowacyjności i unowocześniania gospodarki, niedocenywanie roli nauki dla rozwoju nowoczesnej gospodarki, czego wyrazem są niskie nakłady na rozwój badań naukowych, słaba baza wiedzy technologiczno-innowacyjnej i mały postęp jej wytwarzania zarówno w instytucjach i ośrodkach naukowych, jak i przedsiębiorstwach, brak zdolności i warunków absorpcji takiej wiedzy z zagranicy oraz zbyt małe znaczenie kapitału zagranicznego jako nośnika innowacji.
----------------------	--

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Z. Chojnicki, T. Czyż, *Aspekty regionalne gospodarki opartej na wiedzy w Polsce*, Bogucki Wyd. Nauk., Poznań 2006, s. 20-23.

Tworzenie i kumulowanie wiedzy jest współcześnie determinantem (gwarantem) długookresowego rozwoju. Proces nabywania wiedzy (uczenia się) oraz jej wykorzystywania, czyli zarządzania własnym samorozwojem, staje się podstawową zdolnością decydującą o sukcesie lub porażce. Z ekonomicznego punktu widzenia wiedza jest ważnym elementem infrastruktury gospodarczej i procesów rynkowych, przy czym jest ona dobrem publicznym materializującym się w artefaktach i realizującym w wykształceniu poszczególnych osób. Wiedza dokonała przewartościowania pozostałych czynników produkcji. Nie mówimy już „siła robocza”, tylko „kapitał ludzki”, nie „ziemia”, ale „renta geograficzna” (lokalizacyjna), nie „kapitał”, tylko jakość jego wykorzystania. Zmiany te dokonują się w procesie ich dematerializacji⁸. Wiedzę możemy zatem rozumieć jako jeden z czynników produkcji i swoisty zasób umiejętnego zarządzania, które nabrało współcześnie strategicznie większego znaczenia niż kiedyś. Jest ona zasobem pierwotnym, a to oznacza, że umożliwia powstawanie i pozyskiwanie wszelkich

⁸ S. Korenik, *Współczesne koncepcje...*, s. 33.

innych zasobów. Ma inną, całkowicie wyjątkową funkcję – w miarę jej wykorzystywania nie tylko się nie zużywa, ale wręcz jej przybywa⁹.

Bardzo często wiedzę porównuje się do kapitału intelektualnego, niemniej występują tutaj pewne różnice, polegające na tym, że kapitał intelektualny traktowany jest statycznie, a zarządzanie wiedzą dynamicznie jako sztuka tworzenia wartości. Zarządzanie wiedzą jest więc zbiorem działań dotyczących kapitału intelektualnego. Niemniej zarządzanie kapitałem intelektualnym/wiedzą jest pewnym nurtem myślenia strategicznego. Zarządzanie strategiczne w tej perspektywie to działanie ukierunkowane na kreowanie i wykorzystywanie wiedzy oraz relacji między wiedzą a tworzeniem wartości. Można więc stwierdzić, że w centrum zainteresowania organizacji wdrażających systemy zarządzania wiedzą są relacje między wiedzą a wartością. Wspomniane relacje pomiędzy wiedzą a kapitałem intelektualnym przedstawia tabela 2.

Tabela 2. Wybrane definicje zarządzania wiedzą/kapitału intelektualnego

Autor	Definicja pojęcia
T.A. Steward	Kapitał intelektualny to coś, czego nie możesz dotknąć, ale co może uczynić Cię bogatym.
L. Prusak	Kapitał intelektualny to materia intelektualna, która została zmaterializowana, uchwycona i wykorzystana do stworzenia wysokowartościowych aktywów.
G. Petrash	Kapitał intelektualny to wiedza mająca możliwość przekształcenia się w wartość. Wartość powstaje z szeregu interakcji zachodzących między wszystkimi elementami kapitału intelektualnego. Proces kreowania wartości to sposób, w jaki wiedza jest tworzona, integrowana, przetwarzana i wykorzystywana.
L. Edvinsson	Kapitał intelektualny to wiedza, która może być zamieniona na wartość. Między elementami kapitału intelektualnego zachodzą interakcje, w wyniku których rośnie wartość. Elementy kapitału intelektualnego mają wartość albo mogą być źródłem wartości w przyszłości.
K. Sveiby	Zarządzanie wiedzą (kapitałem intelektualnym) to sztuka kreowania wartości z niematerialnych aktywów, którymi dysponuje organizacja. Wartość przedsiębiorstwa określana jest na podstawie wiedzy i kompetencji pracowników.
W. Grudzewski, I. Hejduk	Zarządzanie wiedzą jest procesem, za pomocą którego organizacja generuje bogactwo, korzystając ze swoich intelektualnych lub opartych na wiedzy aktywów organizacyjnych.
D. Smith	Zarządzanie wiedzą to strategia i procesy umożliwiające tworzenie i obieg wiedzy w organizacji, poprzez które kreuje się wartość służącą samej organizacji i jej klientom.
M. Strojny	Zarządzanie wiedzą to podejście do zwiększania lub kreowania wartości przez bardziej aktywne wspieranie doświadczenia.
R.S. Kaplan, D.P. Norton	Celem zarządzania wiedzą jest znalezienie, zrozumienie, podział i wykorzystanie wiedzy w celu tworzenia wartości.

Źródło: E. Stańczyk-Hugiet, *Zarządzanie wiedzą*, w: *Metody zarządzania przedsiębiorstwem w przestrzeni marketingowej*, red. R. Krupski, Wyd. AE we Wrocławiu, Wrocław 2004, s. 339.

⁹ A. Koźmiński, *Zarządzanie wiedzą*, Wyd. Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008, s. 25.

W kontekście powyższego należy podkreślić, że aktualnie wchodzimy w nową erę gospodarki, zwanej gospodarką kreatywną, którą w literaturze interpretuje się najczęściej jako taką, w której nowym czynnikiem produkcji staje się niematerialny zasób – kreatywność. Występują jednak różnice między gospodarką opartą na wiedzy a gospodarką kreatywną, które zostały przedstawione w tabeli 3.

Tabela 3. Różnice między GOW a gospodarką kreatywną

Czynnik	Gospodarka oparta na wiedzy	Gospodarka kreatywna
Narzędzia	Wiedza, informacje	Kreatywność, wyobraźnia
Charakter zasobu	Stały	Zmienny, procesowy
Zdolności	Wykorzystanie efektów wytwarzanych w drodze nowych kombinacji, używanie istniejących zasobów wiedzy	Odkrywanie nowych zasad
Typ produktu	Innowacje (bez przeskoku technologicznego)	Innowacje z potrzebą przeskoku technologicznego
Kodyfikacja	Wiedza skodyfikowana (gromadzona w publikacjach naukowych, dokumentach, patentach)	Wiedza nieskodyfikowana, „cicha” (gromadzona w ludzkich umysłach lub procedurach organizacji)
Wiedza	Podlega transformacji polegającej na opisie w medium, przechowywana i transferowana	Nie poddaje się transformacji, nie jest możliwe użycie kodu, który umożliwi jej zmianę w informację
Systemy, procedury	Wymaga precyzyjnie przygotowanego systemu, infrastruktury, procedur	Nie wymaga precyzyjnie przygotowanego systemu, procedur, brak infrastruktury uniemożliwia swobodny przepływ kreatywności
Filary gospodarki	Wiedza, wolność	Wiedza, wyobraźnia, wolność
Ograniczenia	Monopol, hermetyczność, asymetryczność wiedzy	Bariery wewnętrzne w kapitale ludzkim, zmiana przyzwyczajeń, zmiany w systemie edukacji

Źródło: S. Korenik, *Gospodarka kreatywna*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu” 2010, nr 27 pt. *Rozwój lokalny i regionalny. Innowacyjność i rozwój przedsiębiorczości*, red. M. Dylewski, s. 74.

Podsumowując, trzeba podkreślić, że zarówno gospodarka oparta na wiedzy, jak i gospodarka kreatywna opierają się na założeniach, że wiedza przekształca się w stymulatora rozwoju społeczno-gospodarczego. Wskazać należy także, że między tymi dwoma pojęciami istnieją sprzężenia zwrotne, które dynamizują gospodarkę światową. Oznacza to, że wysoki poziom edukacji, zaawansowane technologie (głównie informatyczne i komunikacyjne) wytwarzają i kształtują nowy typ społeczeństwa, bardzo często nazywanego społeczeństwem informatycznym. Takie społeczeństwo właśnie wchodzi w nowy paradygmat rozwoju (nowy wymiar gospodarowania).

2. Współczesny sektor wiedzy

Problematyka zarządzania wiedzą jako innowacyjnym czynnikiem wytwórczym pozwala stwierdzić, że czynnik ten staje się podstawą kształtowania współczesnej gospodarki, z której należy wyodrębnić *sektor wiedzy*. Jego oryginalną postacią jest w zasadzie tzw. hipoteza trzech sektorów, w ramach której pierwszy (*primary sector*) odnosi się do wydobywania z ziemi surowców naturalnych, a w jego skład wchodzi rolnictwo ze swym otoczeniem (agrobiznes). Sektor drugi (*secondary sector*) z kolei dostarcza produkty fizyczne, gotowe do wykorzystania przez konsumenta lub inwestora rozbudowującego swój aparat produkcyjny. Tworzą go przemysł, a razem z nim energetyka oraz budownictwo. Natomiast sektor trzeci (*tertiary sector*) stanowi sfera usług.

Trzelementowy podział gospodarki jest poszerzony przez wydzielenie z sektora usług sektora czwartego (*quaternary sector*). Stanowi on obszar usług polegających na dostarczaniu zaawansowanej informacji. W jego skład wchodzi informatyka, telekomunikacja, tzw. usługi profesjonalne oraz sfera badań i rozwoju (B+R), a niekiedy instytucje finansowe i reklama. Wydzielony z sektora usług sektor czwarty, razem z usługami finansowymi i reklamą, świadczy usługi na rzecz przedsiębiorstw, natomiast pozostała część sektora trzeciego, tzn. edukacja, służba zdrowia i kultura, świadczy usługi na rzecz osób fizycznych. Oznacza to, że określenie sektor wiedzy należy utożsamiać z pojęciem czwartego sektora gospodarki. Nie jest to jednolity komponent, jego wyróżnikiem jest wysoki poziom merytoryczny usług dla podmiotów ekonomicznych. Należy podkreślić, że branże informatyczna i telekomunikacyjna, opatrywane skrótem ICT (*information and communication technology*), różnią się istotnie od sfery prac badawczo-rozwojowych. Zaliczamy je do sektora wiedzy z uwagi na ich duże znaczenie dla zmian technicznych zachodzących w całej gospodarce. Decyduje o tym także to, że w ich rozwoju centralne miejsce zajmuje zaawansowana informacja.

Ważnym elementem sektora wiedzy są *klastry*, oparte na nierozdzielny połączeniu działalności bezpośrednio produkcyjnej z obszarem prac badawczo-rozwojowych. Fakt bliskości organizacyjnej i przestrzennej przedsiębiorstw i instytucji wpływa pozytywnie na produktywność i konkurencyjność procesu wytworzenia. Klaster powstaje jako skutek jednoczesnego wystąpienia trzech zjawisk: skoncentrowania w jednym miejscu odpowiednio dużych zasobów wytwórczych i umiejętności, uzyskania przez współpracujące ze sobą organizacje wysokiej pozycji krajowej i międzynarodowej w sferze wytwarzania określonych produktów oraz odnotowania trwałych przewag komparatywnych przez wytwórców określonych towarów.

W gospodarce funkcjonują cztery typy klastrów. *Klastry geograficzne* stanowią grupy firm zlokalizowanych blisko siebie, które niezależnie od profilu rozwijają pewne formy współpracy lub wymiany geograficznej. *Klastry sektorowe*

stanowią połączenie przedsiębiorstw zbliżonych do siebie z punktu widzenia rodzaju wytwarzanych produktów lub świadczonych usług. *Klasy horyzontalne* korzystają ze wspólnych źródeł zasobów potrzebnych w ich działalności (np. laboratoryjnych, badawczych). *Klasy wertykalne* wykorzystują te same kanały dystrybucji lub zaopatrzenia.

Z punktu widzenia form wykorzystania wiedzy wyróżnia się dwie grupy klastrów. W pierwszej znajdują się tzw. *technoklasy*, jednostki operujące w sferze wysokiej technologii i wymagające stałego i silnego dopływu nowych rozwiązań w zakresie *know-how*, dla których wspólnym punktem odniesienia są te same uczelnie kształcące specjalistów. Druga grupa korzysta z wysokiej klasy umiejętności swoich pracowników, wykorzystywana wiedza nie jest tu jednak przedmiotem bardzo szybkich zmian.

Obok tych dwóch grup można jeszcze wskazać *klasy wyposażenia w czynniki wytwórcze*. Przewagą komparatywną należących do nich przedsiębiorstw wynika z przyczyn przyrodniczych, które oddziałują tak samo lub w podobny sposób na funkcjonowanie wszystkich podmiotów ekonomicznych.

Alternatywą dla klastrów jest *model centrali i węzłów (hubs and nodes)*. Całość prac związanych z powstawaniem i dostawą produktu nie jest tu skupiona w jednym miejscu. Rozproszeniu działalności sprzyja szybki transport towarów i dogodne urządzenia telekomunikacyjne. Proces badawczo-rozwojowy można w tym modelu oddzielić przestrzennie od prac projektowych i samej produkcji.

Obok klastrów występują mniejsze skupiska podmiotów *sektora B+R*, nazywane *technopolis*. Są nimi parki technologiczne, zespoły instytucji prowadzących prace rozwojowe na rzecz przedsiębiorstw, podobne do nich parki przemysłowo-technologiczne tworzone z zamiarem ułatwienia prowadzenia działalności gospodarczej, zwłaszcza przez firmy małe i średnie, oraz parki naukowe ułatwiające kontakty między sferą badawczo-rozwojową a przemysłem.

Według Leszka J. Jasińskiego: „Te liczne dzisiaj zgrupowania firm i instytucji je wspierających stały się istotną częścią współczesnego sektora wiedzy i przedmiotem ich analiz”¹⁰.

3. Nowy paradygmat rozwoju a przestrzeń społeczno-ekonomiczna

Zmiany organizacji gospodarki światowej, dotyczące nowego paradygmatu rozwoju, polegają na przejściu z fazy industrializacji (fordyzm) do postindustrializacji (postfordyzm)¹¹. Można powiedzieć, że następują one od przełomu

¹⁰ L.J. Jasiński, *Sektor wiedzy w rozwoju gospodarki*, Wyd. Key Text, Warszawa 2009, s. 55.

¹¹ Przejście z gospodarki przemysłowej do gospodarki informacyjnej, gospodarki opartej na wiedzy, gospodarki kreatywnej.

XX i XXI w., i należy podkreślić, iż mają wielowymiarowy i złożony charakter. Występują równocześnie w przekroju społecznym, politycznym, kulturowym i ekonomicznym. Bardzo często nazywane są systemem elastycznej specjalizacji, który ukształtował się w wyniku zastosowania najnowszych osiągnięć nauki w różnych dziedzinach życia. Tak więc ekonomia skali została wyparta przez ekonomię kwalifikacji i kompetencji.

Jak twierdzi Stanisław Korenik:

Proces formowania się współcześnie horyzontalnych systemów elastycznej specjalizacji (zwanymi powszechnie sieciami gospodarczymi) jest odbiciem przestrzennego kształtowania się gospodarki opartej na wiedzy, a przejawia się w zastosowaniu pionowych relacji, powiązaniach i oddziaływaniach poziomymi. Przejawem tych procesów jest nowa organizacja przestrzeni geograficznej, w której pewne dotychczasowe formy jej użytkowania zanikały, inne traciły na znaczeniu, jeszcze inne ewoluowały i podlegały gwałtownym przekształceniom, tworząc nowe jakościowo, a przy tym różne od dotychczasowych rozwiązania¹².

Powyższe zjawiska bardzo często nazywane są „trzecią falą Tofflera”, w nawiązaniu do koncepcji Alвина Tofflera, który w latach 70. XX w. przepowiadał nadejście kolejnej intensywnej fazy rozwoju cywilizacji po rewolucji rolniczej i cywilizacji przemysłowej. Warto podkreślić, że najbardziej efektywną sieć tworzy kapitał kreatywny. Sieci umożliwiają też równoczesne wykonywanie wielu zadań w czasie rzeczywistym. Można powiedzieć, że pokolenie sieciowe dużo bardziej niż poprzednie pokolenia ceni sobie innowacyjność, swobodę działania, możliwość personalizacji i adaptowania przedmiotów i usług oraz współpracę z innymi. Produkcja obywatelska jako nowy rodzaj pojawia się przede wszystkim w sieci i staje się przejawem nowego wymiaru sektora społecznego. Wynika to z faktu radykalnego zredukowania kosztów dystrybucji informacji i wiedzy.

Nowy paradygmat rozwoju spowodował, że podstawowym elementem analiz rozwoju gospodarczego stała się przestrzeń społeczno-ekonomiczna (gospodarcza). Przestrzeń ta daje możliwość oddziaływania na nią człowieka w procesie gospodarowania. Niemniej sama przestrzeń ekonomiczna to z kolei zamknięty, często ograniczony sztucznie obszar, który nacechowany jest elementami charakterystycznymi chociażby dla przestrzeni geograficznej. Jest to zatem część przestrzeni geograficznej, na której człowiek żyje i prowadzi stale lub okresowo swą działalność produkcyjną, usługową, konsumpcyjną i społeczną¹³.

We współczesnych realiach kształtowanie przestrzeni społeczno-ekonomicznej jest kombinacją wielu zmiennych, wśród których na pierwsze miejsce wysuwa się kapitał ludzki, społeczny i kreatywny, gdzie ten ostatni, jako pochodna kapitału ludzkiego, zaczyna odgrywać specyficzną rolę, w dużej mierze nacechowaną

¹² S. Korenik, *Współczesne koncepcje przestrzennego rozwoju gospodarki i społeczeństwa*, Wyd. UE we Wrocławiu, Wrocław 2010, s. 23-24.

¹³ K. Szolek, *Obszary metropolitalne we współczesnej przestrzeni społeczno-gospodarczej*, Wyd. AE we Wrocławiu, Wrocław 2006, s. 13.

postawami innowacyjnymi. Tak więc można stwierdzić, że tylko te przestrzenie, które potrafią zapewnić wysoką jakość życia, odniosą sukcesy. Przejawem tego jest wyraźna dominacja dużych nowoczesnych miast w przestrzeni globalnej, będąca efektem tendencji do skupiania się działalności gospodarczej w miejscach dobrze rozwiniętych w sensie zarówno gospodarczym, jak i naukowym.

Współczesna przestrzeń ekonomiczna nie jest ograniczona zasadą fizycznej bliskości, jej podstawową zaletą nie jest też brak ograniczeń geograficznych, lecz nieograniczona zdolność tworzenia relacji. Maleje w niej znaczenie określonego miejsca, wzrasta zaś znaczenie złożoności. W takiej przestrzeni stabilność jest cechą rzadką.

4. Globalizacja jako główna przyczyna powstawania nowej gospodarki

Globalizacja traktowana jest jako jedna z głównych przyczyn powstawania nowej gospodarki, w której zaczynają dominować usługi oraz znaczące inwestycje w niematerialne czynniki produkcji.

Najprościej ujmując,

globalizacja gospodarki jest wynikiem połączenia rozwoju wymiany międzynarodowej (w tym wymiany kapitału) oraz rozwoju podejmowania decyzji produkcyjnych, komercjalizacji, zarządzania kapitałem, uwzględniającymi integralność rynku światowego. Może być również rozumiana jako proces zmierzający do osiągnięcia powyższych cech¹⁴.

Jest często nazywana także procesem niszczenia państwowych barier granicznych dla rynku. Rynek i mechanizm alokacyjny działa wtedy ponad granicami, zmieniając zasadniczo kryteria efektywności. Alokacja czynników produkcji, a przede wszystkim wiedzy i kapitału, ponad granicami zmienia optimum kombinacji tych czynników oraz rozmieszczenia samej produkcji i sprzedaży. Otwierają się tym samym różne nowe ścieżki do zastosowania możliwości wytwórczych, będące efektem wykorzystania czynników produkcji, w szczególności zaś tych, które uznawane są za nowoczesne, w postaci wiedzy, kapitału finansowego i intelektualnego, nowych technologii i wszelkich innowacji o różnym charakterze, w tym także kulturowych. Jednocześnie następuje proces zanikania standardowych czynników w postaci chociażby miejsc pracy.

Można śmiało powiedzieć, że postępująca globalizacja wywołała zmiany w funkcjonowaniu jednostek przestrzennych. Jest dzisiaj terminem powszechnie stosowanym i zajmuje centralne miejsce we wszystkich dyskusjach na temat zmian społecznych i gospodarczych. Jak pisze Aleksandra Jewtuchowicz:

¹⁴ J. Bremond, J.F. Couet, M.M. Salort, *Kompendium wiedzy ekonomii*, WN PWN, Warszawa 2006, s. 227.

Wynika to ze złożoności tego zjawiska i jego wielowymiarowości. Można ją analizować z różnych punktów widzenia, co nieuchronnie prowadzi do upraszczania sensu pojęcia i w konsekwencji do mnożenia definicji o różnym stopniu uogólnienia¹⁵.

Globalizacja jako pojęcie używane w gospodarce światowej w zasadzie pojawiła się w latach 80. XX w., a „akcenty w dotychczasowej dyskusji nad tym procesem kładą nacisk głównie na ekonomię, politykę i kulturę, a także na spadek znaczenia granic terytorialnych i narodowych w tych dziedzinach”¹⁶. Można powiedzieć, że globalizacja jest efektem restrukturyzacji firm i rynków finansowych w odpowiedzi na kryzys lat 70. Rozprzestrzeniła się dzięki wykorzystaniu technologii informacyjnych i komunikacyjnych. Było to możliwe, a nawet pobudzone przez świadomą politykę państw. Gospodarki globalnej nie stworzyły rynki, lecz interakcje (współzależności) między rynkami i rządami oraz instytucjami finansowymi działającymi na rzecz rynków. Skutkiem m.in. tych interakcji, które uwidoczniły się w XX w., w porównaniu do XIX w., są znaczące dysproporcje gospodarcze między krajami najbiedniejszymi i najbogatszymi.

Trzeba jednak pamiętać, że sama rewolucja technologiczna nie jest czynnikiem wystarczającym, aby globalizacja szła do przodu, bowiem we współczesnych realiach indukują się bariery: polityczne i społeczne, kulturowe i mentalne, handlowe i celne.

Zakończenie

Współczesne zmiany w procesie gospodarowania powodują konieczność poznawania możliwości zastosowania elementów gospodarki opartej na wiedzy/gospodarki kreatywnej w różnych przekrojach. Trzeba zdawać sobie sprawę, że znaczenie nowych zasad gospodarowania będzie wzrastać. W erze gospodarki opartej na wiedzy kluczowa dla kształtowania rozwoju będzie bliskość źródeł wiedzy. Dodatkowo należy stwierdzić, że podstawowym kryterium współczesnego rozwoju staje się podatność adaptacyjna struktur przestrzennych na zachodzące zmiany, które polegają na tym, że globalizacja dokonuje się z różnym natężeniem w różnych punktach przestrzeni. Obszary mające odpowiednie zasoby wiedzy oraz kapitału będą gospodarowały takimi czynnikami i zapewnią sobie miejsca, gdzie tworzone będą innowacje. To z kolei pozwoli im konkurować zarówno w gospodarce światowej, krajowej, jak i regionalnej. Z kolei deficyty możliwości gospodarowania wiedzą spowodują domykanie się i utratę kontaktu z obszarami wiodącymi.

¹⁵ A. Jewtuchowicz, *Terytorium i współczesne dylematy jego rozwoju*, Wyd. UŁ, Łódź 2005, s. 9-10.

¹⁶ R. Orłowska, K. Żołądkiewicz, *Globalizacja i regionalizacja w gospodarce światowej*, WN PWN, Warszawa 2012, s. 19.

Warte podkreślenia jest także to, że gospodarce opartej na wiedzy/kreatywnej nie sprzyja współczesny kryzys gospodarczy, który w sposób szczególny odzwierciedla się w sferze finansowej. Niestabilność finansowa przekłada się w takiej sytuacji na niestabilność całej gospodarki, a to z kolei pogłębia dalsze dysproporcje pomiędzy krajowymi, regionalnymi i mikroregionalnymi systemami gospodarczymi, i to praktycznie we wszystkich obszarach życia. Ponieważ globalizacja nie ma określonego z góry celu, a jej dynamika może być różna w zależności od polityki państw i sytuacji międzynarodowej, to taka sytuacja wpływa bezpośrednio na gospodarkę kreatywną poszczególnych ekonomicznych przestrzeni oraz na ich wewnętrzne struktury gospodarcze.

Literatura

- Bremond J., Couet J.F., Salort M.M., *Kompendium wiedzy ekonomii*, WN PWN, Warszawa 2006.
- Chojnicki Z., Czyż T., *Aspekty regionalne w gospodarce opartej na wiedzy w Polsce*, Bogucki Wyd. Nauk., Poznań 2006.
- Jasiński L.J., *Sektor wiedzy w rozwoju gospodarki*, Wyd. Key Text, Warszawa 2009.
- Jewtuchowicz A., *Terytorium i współczesne dylematy jego rozwoju*, Wyd. UŁ, Łódź 2005.
- Korenik S., *Globalizacja i gospodarka oparta na wiedzy a nowa przestrzeń gospodarcza*, w: *Kryzys finansowy a programowanie rozwoju jednostek przestrzennych*, red. S. Korenik, A. Mempel-Snieżyk, Wyd. UE we Wrocławiu, Wrocław 2013.
- Korenik S., *Gospodarka kreatywna*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu” 2010, nr 27.
- Korenik S., *Współczesne koncepcje przestrzennego rozwoju gospodarki i społeczeństwa*, Wyd. UE we Wrocławiu, Wrocław 2010.
- Koźmiński A., *Zarządzanie wiedzą*, Wyd. Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008.
- Leszczyński M., *Wiedza czynnikiem rozwoju regionu*, w: *Gospodarka lokalna i regionalna – wybrane aspekty*, red. R.P. Dziekański, A. Pawlik, Wyd. Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego im. J. Kochanowskiego w Kielcach, Kielce 2011.
- Miszczak K., *Teoretyczne zagadnienia rozwoju gospodarki opartej na wiedzy i sektora ICT w aspekcie przestrzennym*, „Biblioteka Regionalisty” 2012, nr 12, red. N. Derlukiewicz, S. Korenik, Wyd. UE we Wrocławiu, Wrocław 2012.
- Orłowska R., Żołądkiewicz K., *Globalizacja i regionalizacja w gospodarce światowej*, WN PWN, Warszawa 2012.
- Pawlik A., *Potencjał innowacyjny w rozwoju regionalnym*, Wyd. Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, Kielce 2012.
- Stańczyk-Hugiet E., *Zarządzanie wiedzą*, w: *Metody zarządzania przedsiębiorstwem w przestrzeni marketingowej*, red. R. Krupski, Wyd. AE we Wrocławiu, Wrocław 2004.
- Szołek K., *Obszary metropolitalne we współczesnej przestrzeni społeczno-gospodarczej*, Wyd. AE we Wrocławiu, Wrocław 2006.

Knowledge-based economy in a new paradigm of development

Summary. Dynamic phenomena in the organisation of the world economy has led to a change of paradigm of development, moving from an industrial economy to the information economy – the economy based on knowledge – creative economy. Economies of scale shifted into economy oriented to specific tasks (economies of scope). The new economy is based on the assumption that knowledge is transformed into a stimulator of economic development and becomes a factor of the contemporary socio-economic development. It is an important component of economic infrastructure and market processes, and learning is the process of knowing which gives the opportunity to co-participation in a constantly globalising world. In the new paradigm of development knowledge has been included in the factors of production, which has reevaluated the other factors of production. The specificity of knowledge as a means of stimulation sets it is not subject to all the laws of economics. Hence, the global economy takes a systematic evolution towards knowledge economy, as its flow does not encounter barriers such as physical goods or traditional services.

Key words: new knowledge economy, creative economy, a new development paradigm